

तस्मिन् अपानसहिते प्राणे लीने भूषाणमध्ये निरुद्धे सति उदानः सर्वसंधिस्थ इति वचनात् शंकुभिश्चर्मैव उदानेन प्राणापानावायतौ यस्मात्कृतौ तस्मात् अनुकृति उदाने शयानं पुरुषं प्राणापानौ न मुंचतः विमुंचत इति पा
 ठेशयानमित्यस्य मृतमित्यर्थः ॥ १६ ॥ प्राणानामिति यतः प्राणानामायतत्वं उदानाधीनं अतस्तं उदानं उत्कर्षेण आनयति चेष्टयते प्राणानिति निर्वचनाद्यचक्षते यस्मात्प्राणानां जीवोपाधीनां एकस्मिन् उदानेऽत
 र्भावः तस्मात् तपः प्राणजयाख्यं भुवोर्मध्ये प्राणमावेशयेत्येवं रूपं आलोचनं वा आत्मनस्तत्तद्देहादिव्यतिरिक्तत्वस्य ब्रह्मवादिनो मद्रतं मयि मनश्चालके गतं निष्ठां प्राप्तं परात्मप्रापकं व्यवस्यंति निश्चिन्वन्तीत्यर्थः ॥
 ॥ १७ ॥ मद्रतमित्यत्र मच्छब्दार्थं वैश्वानरं दर्शयति तेषामिति तेषां मध्ये समानस्थानेनाग्निमंडले अंतरात्स्यापि मध्ये ॥ १८ ॥ घ्राणघ्रेयघ्रात्रादयः सप्तसप्तकरणविषयकर्तृरूपाः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

तस्मिन् लीने प्रलीयेत समानो व्यान एव च ॥ अपानप्राणयोर्मध्ये उदानो व्याप्यतिष्ठति ॥ तस्माच्छयानं पुरुषं प्राणापानौ न मुंचतः ॥ १६ ॥ प्राणानामायतत्वेन त
 मुदानं प्रचक्षते ॥ तस्मात्तपो व्यवस्यंति मद्रतं ब्रह्मवादिनः ॥ १७ ॥ तेषामन्योन्यभक्षाणां सर्वेषां देहचारिणां ॥ अग्निवैश्वानरो मध्ये सप्तधा दीव्यतेऽतरा ॥ १८ ॥
 घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक्कश्रोत्रं च पंचमं ॥ मनो बुद्धिश्च सप्तैता जिह्वा वैश्वानरार्चिषः ॥ १९ ॥ घ्रेयं दृश्यं च पेयं च स्पृश्यं च श्रव्यं च तथैव च ॥ मंतव्यमथ बोद्धव्यं ताः सप्त
 समिधो मम ॥ २० ॥ घ्राता भक्षयिता द्रष्टा स्प्रष्टा श्रोता च पंचमः ॥ मंता बोद्धा च सप्तैते भवंति परमर्त्विजः ॥ २१ ॥ घ्रेये पेये च दृश्ये च स्पृश्ये च श्रव्ये च तथैव च ॥ मंतव्ये
 प्यथ बोद्धव्ये सुभगे पश्य सर्वदा ॥ २२ ॥ हवींष्यग्निषु होतारः सप्तधा सप्तसप्तसु ॥ सम्यक्प्रक्षिप्य विद्वांसो जनयंति स्वयोनिषु ॥ २३ ॥ पृथिवी वायुराकाशमापो
 ज्योतिश्च पंचमं ॥ मनो बुद्धिश्च सप्तैता यो निरित्येव शब्दिताः ॥ २४ ॥ हविर्भूता गुणाः सर्वे प्रविशंत्यग्निजंगुणं ॥ अंतर्वासमुषित्वा च जायंते स्वासु योनिषु ॥ २५ ॥
 तत्रैव च निरुध्यंते प्रलये भूतभावे ॥ ततः संजायते गंधस्ततः संजायते रसः ॥ २६ ॥ ततः संजायते रूपं ततः स्पर्शो भिजायते ॥ ततः संजायते शब्दः संशयस्तत्र जाय
 ते ॥ ततः संजायते निष्ठा जन्मैतत्सप्तधा विदुः ॥ २७ ॥

॥ २२ ॥ तेषां मध्ये अग्निषु घ्राणाद्यग्निमानि देवतास्तु हवींषि घ्रेयादीनि होतारो विषयाणामाह्वतारस्तत्कल्पका इत्यर्थः अमुमावहामुमावहेत्यावाहयति तदेव होतुर्होतृत्वमिति श्रौतनिर्वचनात् घ्राता हमित्यादयो
 भिमानाः तान्सर्वान् प्रक्षिप्य गुणा गुणेषु वर्त्तत इति मत्वा येन सज्जंते ते विद्वांसो ब्रह्मीभूताः जनयंति पृथिव्यादीन् चक्ष्यमाणान् स्वयोनिषु स्वं ब्रह्मतदेव यो निर्येषां तेषु अग्निषु ॥ २३ ॥ पृथिव्यादयो पिसंघातापन्नाः योनि
 श्चैतन्याभिव्यक्तिस्थानं ॥ २४ ॥ हविर्भूता गुणाः घ्रेयादयो विषयाः अग्निजंगुणं गंधादिज्ञानरूपां धीर्दतिं प्रविशंति अंतर्वासमिति गुणमुलं सादृत्तिश्च संस्कारात्मना चेतसि उषित्वा स्वासु योनिषु घ्राणादिषु जायते
 दृष्टं रूपादिकं सुषुप्त्या दौ वासनारूपेण चित्ते स्थितं पुनर्जागरे उत्पद्यत इत्यर्थः ॥ २५ ॥ एतदेवाह तत्रैव अंतरेव ततः अंतर एव ॥ २६ ॥ संशयः संशयात्मकं मनः निष्ठानिश्चयात्मिका बुद्धिः ॥ २७ ॥